

Kaarlo Haapanen

SUOMALAISISTA

SUKUNIMISTÄ

Suomalaisia on hiukan yli neljä ja puolimiljoonaa. Viisaat ovat laskeneet ja myös laatineet tilastot paljonko heitä asuu

a maalla

b kaupungeissa,

tilastot on ammateista, ansiotasosta, koulutuksesta ja yleensä kaikesta mikä elämään - myös siitä, mihin meidän elämämme liittyy.

Hyvin tärkeä ihmiseen liittyvä tunnus on nimi. Ei vain etunimi vaan myös ns. sukunimi.

Laintulkinta sukunimestä on selvä (Tietosanakirja - pieni - 4. osa): "**SUKUNIMI**. Jokaisella Suomen kansalaisella tulee olla sukunimi". Sama kohta lupaa, että nimen voi muuttaa ja se neuvoa, mihin nimenvaihdoshakemus on osoitettava. Mutta siitäkin on selvät määräykset, minkälainen pitää nimen olla - tai minkälainen se saa olla: "Hakemukseen ei suostuta, jos on kysymys vähemmän tavallisen nimen muuttamisesta yleisesti käytännössä olevaan eikä myöskään, jos uusi nimi tietävästi on toisella suvulla, elleivät hakija tai hänen esi-isänsä ole nimeä aikaisemmin laillisesti käyttäneet. Älköön myöskään hyväksyttävä nimeä joka on kielenvastainen tai sopimaton".

Omalta kohdaltani sukunimestä puheenollen olen voinut todeta -

lähinnä professori Väinö Voionmaan luennoista saatuihin vinkkeihin nojaten, että Suomessa sukunimen tarve tuli oikeastaan esille enemmän sosiologisista - yhteiskunnan sisäisistä - syistä kuin kirjaamisteknillisistä. Tarkoitan tällä sitä, että maaseudulla asunut viime vuosisadan puolella elänyt ei saanut toki nimentarvetta vain voidakseen esittäytyä: olen se ja se sieltä ja sieltä "kiitos".

Suomalainen yhteiskunta, luonnonvaraisessa, luontaistaloudellisessa elämänpiirissään oli staattinen, muuttumaton. Kaikki silloiset elinkeinoasetukset tukivat (ja myös pakoittivat!) ihmisen paikoillaan pysymiseen. Esimerkiksi poismuuttanut renki ja palvelijatar pakotettiin palaamaan pitäjäänsä, kyläänsä ja palveluspaikkaansa takaisin. Niissä oloissa ihminen ei nimeä tarvinnut. Suurinta osaa heistä etunimen lisäksi kutsuttiin kotipaikan ja kotitilan mukaan.

Suuren muuttoliikkeen alettua - tarkoitan Suuria Nälkävuosia 1866-1868 - monta sataatuhatta maaseudulla asunutta joutui lähtemään kotiseuduiltaan. Tutkimuksen mukaan suuri osa heistä menehtyi tuntemattomina ja nimettöminä. Ja näin sukututkimuksen kannalta voimme todeta, että moni meistä tutkijoista törmää sukuhaaraan, jonka jokin verso tuntemattomalla tavalla - ainakaan sitä ei ole rekistereihin merkitty - on poissa. Se on vain kadonnut. Katoamisen syynä ei välttämättä ole aina ollut kuoleminen jossakin tuvan loukossa, vaan sijoittuminen uusiin - useimmiten kaupunkioloihin on tapahtunut kirjoitta ja todistuksitta. Sananparsi "ei ole kenenkään kirjoissa eikä kansissa" on eräs näyte siitä. Toinen suvuttomaan lisääntymiseen - tai tulisiko sanoa perinteettömään lisääntymiseen - viittaava sananparsi on paljon maanläheisempi. Se tulkitsee juurettomuutta ja suvuttomuutta näin: "en oo kenenkään sukua enkä syntyä. Pukki on minun kohallani pierasut kalliolle ja tuuli toheltanut hengen".

Toinen muuttoaalto alkoi 1880-luvun loppupuolella. Siihen

vaikutti metsäteollisuus ja muukin industrialisoituminen. Työvoimaa tarvittiin. Sitä oli maaseudulla. Ameriikkaanmuutto alkoi samoihin aikoihin. Muuttajalle ei enää kotipaikkaan tai -tilaan liittyvä sukuliite riittänyt. Henriikka Matin-tytär sai saatteekseen kotitilan Rasinmäen lyhenteen Rasi. Jossakin niemessä asunut Niemisen, tai niemeä vastapäätä elänyt, saarta lähellä oleskellut Saarisen, jokivarressa vaikuttanut tuli tietenkin Jokiseksi, mäenpäällä asustanut Mäki-seksi.

On ilmeistä, että silloisten rekisterikirjojen hoitajat - papit - ovat olleet viitseliästä väkeä. Kasteessa annetun etunimen lisäksi heidän osanaan on usein ollut, niin ainakin on väitetty, myös sukunimen keksiminen lähtijälle. Koska lähtijöitä on ollut paljon, kekseliäisyys on ehtynyt - eihän maisemasta kovin monta ideaa kiskota. Samoja nimiä on tullut useampia. Haluaisin erikoisesti korostaa, että nimen keksimistarve on niissä oloissa kohdistunut väestöryhmään, jolla perinteellisessä enempää kuin perimysmielessäkään maatilaa ja tilukseen liittyvää sukunimeä ei ole ollut. Se kuitenkin tilastollisestikin on todistettavissa, että muuttajia on ollut meidän maassamme runsaan sadan vuoden aikana paljon. Ja Väinö Voionmaata edelleen lainaten: se väestönosa, jolla tilat ja tilukset oli, joilla oli asunto, elinkeino ja toimeentulo maasta, jäi paikoilleen. Tilaton väki, loiset ja irtolaiset joutivat muuttamaan. Ja he tarvitsivat sukunimet, joita siihen saakka joko ei oltu tarvittu tai joita ei edes ollut ollut.

Se on kuitenkin varmaa, että laajentunut muuttoliike aiheutti sukunimien ja nimeen liittyvän tunnuksen tarpeen varsin jyrkästi. Eikähän voisi kaupunkioloista puheenollen ajatellakaan, että esimerkiksi Tampereella eläisi ja asuisi toistasataa-tuhatta ihmistä vain etunimien varassa. Tämä siis sen vuoksi, että ihmiset tarvitsivat myös sukunimen. Eihän kukaan sen vuoksi hankkinut muuttoa, että sillä tavalla sai itselleen nimen. Vaan nimi oli pakko olla, koska muuttaa piti. Tässä

on eräs arvio - ei niinkään selitys ja pätevä todistus nimestä. Tai oikeammin nimien tarpeesta.

Tietävästi Kalevalaseura on tutkinut ja rekisteröinyt suomalaiset sukunimet. Niiden yleisyydestä on tiedot. Tiedetään montako minkinnimistä henkilöä Suomessa on.

Se tieto, jota omasta puolestani olen kaivannut liittyy nimien etymologiaan. Siihen, mikä on nimen kielellinen tausta. Kuinka se on syntynyt. Mitä nimi vanha-suomenkielessä on tarkoittanut. Pahoittelen jatkuvasti oman kieleemme liian nopeaa nykyaikaistumista. Jos muuttoliike maassamme on lähes 120 vuoden ikäistä, niin kieleemme pilaantuminen on yhä jyrkemässä mitassa tapahtunut jostakin 50-luvun vaiheilta.

Vanhat, kauniit, vehmaat suomenkielen ilmaisut katoavat. Oikeastaan yleiskieli, jota kouluissa opetetaan ja jota käytetään, tuhoaa ja kuivettaa kielen. Olisin kiitollinen, jos joku tutkijaryhmä ottaisi asiakseen laatia etymologisen nimesanakirjan. Muistan aina kunnioituksella Väinö Voionmaan luentoja Työväen Akatemiassa. Hänelle ei sitä sukunimeä sanottu, ettei asiaan olisi kuulunut pohdinta

- a sukunimen lähtöalueesta, sen luontoon liittyvistä taustoista
- b sanan vanhasta merkityksestä
- c sen käyttöön otosta ja mahdollista liittymistä elinkeinoon.

Sukunimien määräkartoitus on meillä suoritettu. Nimien merkitystä ei. Totesin alussa, minkäverran meitä suomalaisia on. Meitä on siis vähän yli neljä ja puolimiljoonaa. Neljännes meistä - siis noin yksimiljoona jakaa keskenään 100 sukunimeä. Ja jos tavallisemmatkin otetaan lukuun nimiä on 123. Paljon on myös sellaisia nimiä, joita on vain yhdellä henkilöllä tai yhdellä perheellä tai suvulla. Yhden henkilön nimestä mainittakoon vaikkapa von Schrove, Kiiamaa ja Sarajanmaa. - ne ovat suvun viimeisen henkilön nimiä tai kotimaahan palanneen kuolevan suvun jälkeläisiä tai muuttaneet nimensä muuten.

Mitkä ovat sitten yleisimmät nimet:

Niitä on sarjassaan neljä: Virtanen, Nieminen, Mäkinen ja Korhonen, - heitä on yhteensä 96 500 eli lähes 100 000.

Jos Virtaset, Niemiset, Mäkiiset ja Korhoset asettuivat samaan kaupunkiin he olisivat kuudenneksi suurimman kaupungin asukkaita.

Kymmenen yleisimmän nimen omistajia on yli 200 000. Tarkkaan laskien kymmenen kärjessä nimelistana yltää lukuun 209 600 henkeä.

Jos menemme 25 yleisimmän nimen luetteloon se kattaisi lähes puolimiljoonaa suomalaista. Toki kuitenkin vain 426 000 nimen omistajaa.

Helsingin puhelinluettelossa on Matti Virtasia 28. Tampereella heitä on 19. Vain kolme Mattia on lisännyt nimeensä toisen etunimen tai sen alkukirjaimen = Matti A, Matti T ja Matti Juhani. Heidän tuntemisensa lienee helppoa.

Sukututkija tavoittaa joskus - ei läheskään tarpeeksi kirkonkirjoihin merkityn, henkilöön liittyvän lisänimen. Tavoitin kerran Tornionjokivarresta nimen Halttu. Alkuaan se lienee Simosta - Simoniemestä. Ytimekkäälle foneettisesti kiinnostavalle nimelle löytyi etsinnän edistyessä hyvin käytännöllinen selitys:

- Alkuasukas, talon pitoon ryhtynyt oli ollut ontuva mies. Pappi oli sen merkinnyt kirjoihinsa ruotsiksi haltta. Se siirtyi lopulta taloon ja kansa muunsi sen "Haltuksi".

Perä-Pohjolassa, jossa allekirjoittanut hurjassa nuoruudessaan eli ja vaikutti, oli metsätyövallan aikana jätkien - ikijätkien laaja joukko. Se oli muualta muuttanut, jostakin pakoon siirtynyttä, yksinäisyyttä, vapautta ja itsenäisyyttä arvostavaa väkeä. Miehestä tiedettiin hät'hätää sukunimi. Savotan kasöörillä oli kyllä kirjoissaan myös etunimi.

Muutama esimerkki:

Jos suuressa, tuhatmiehisessä savotassa oli kolme Korhosta, heidät erotettiin vaikkapa seuraavasti: Komia-Korhonen, Sen-suuri-Korhonen ja Kolisija-Korhonen... tai Parooni-Pesonen, Pariton-Pesonen ja hänestä erotettava Pimppu-Pesonen. Paroonimainen käytös, yksikseen ehdottomasti elelevä mies pääsi parittomaksi tai kolmannen jatkuva kiinnostus naiselliseen yksityiskohtaan hankki liitteen. Väisäsillä - kun heitä useampia kerran oli, löytyi hyvät liitteet: Mateenmallinen-Väisänen, Vinoilija-Väisänen, Parempi-Väisänen, Tavallinen-Väisänen, Vastahakoinen-Väisänen ja Hankala-Väisänen. Tuskanpunainen-Karppinen oli saanut liitteensä naamastaan, Konkkanokka-Kukkonen kölistään ja Herras-Huuskonen käytöstään. Lehtojakin löytyi kolme: Lakko-Lehto, Leuhka-Lehto ja Lunki-Lehto.

Nämä liitteet eivät tietenkään ole yltäneet virallisiin tilastoihin. Niiden mukaan sukunimet jakaantuvat suomenkielellä puolella niin, että neljäs osa Suomen kansasta käyttää noin sataa nimeä.

Pieni vilkaisu ruotsinkieliselle puolelle todistaa, että heillä nimikartta on paljon kirjavampi kuin suomalaisilla. Tois-kielisten määrä käsittää alun toistakymmentä prosenttia koko väestöstä. Mutta heillä pääsee tavallisimpien sukunimien sadan parhaan luetteloon vain viisi: Johansson sijaluku 62, Lindholm 69, Nyman 82, Karlsson 88 ja Lindström 93.

Suomenkielisten nimitilasto on jakaumaltaan seuraavanlainen: Jos otamme yleisimmät 123 nimeä - luettelossa ovat myös jo mainitut viisi ruotsalaista mukana - päädyimme varsin suuriin lukuihin. Niihin sisältyy ensimmäisen 25 nimen luettelossa myös nimien omistajien - vai pitäneekö sanoa käyttäjien määrä: Virtanen 27 200, Nieminen 23 600, Mäkinen 22 900, Korhonen 22 800, Hämäläinen 19 700, Laine 19 500, Mäkelä 19 200, Koskinen 18 800, Järvinen 18 200, Lehtonen 17 700, Lehtinen 16 800, Salminen 16 600, Heikkinen 16 500, Saarinen 16 000, Heinonen 15 800, Salonen 14 700, Niemi 14 600, Tuominen 14 000, Turu-

nen 13 600, Rantanen 13 400, Jokinen 13 200, Laitinen 13 200, Salo 13 200, Heikkilä 12 700 ja Kinnunen 12 500.

Seuraavien nimien omistajien määrästä ei ole tässä yhteydessä tarkempia tietoja, mutta ne kuuluvat mainittuun 123 nimen joukkoon. Ehkä ne on syytä tähänkin kirjata:

Karjalainen, Lahtinen, Savolainen, Mattila, Aaltonen, Aho-
nen, Leppänen, Miettinen, Väisänen, Laaksonen, Laakso, Hil-
tunen, Leinonen, Ojala, Pitkänen, Hakala, Räsänen, Peltonen,
Lehto, Toivonen, Manninen, Kallio, Anttila, Nurmi, Hirvonen,
Aalto, Hänninen, Koivisto, Mustonen, Seppälä, Pulkkinen,
Partanen, Suominen, Rantala, Kettunen, Lappalainen, Oksanen,
Moilanen, Huttunen, Lindholm, Saari, Niemelä, Seppänen, Aho-
la, Koponen, Halonen, Kärkkäinen, Kemppainen, Vainio, Nurmi-
nen, Ikonen, Vuorinen, Nyman, Pesonen, Peltola, Aho, Heino,
Mikkonen, Karlsson, Immonen, Mikkola, Heiskanen, Rissanen,
Lindström, Honkanen, Leino, Koskela, Niskanen, Koski, Kokko-
nen, Rajala, Karppinen, Hartikainen, Rautiainen, Mäki, Jääs-
keläinen, Harju, Laukkanen, Hyvärinen, Parviainen, Viitanen,
Hakkarainen, Juntunen, Leskinen, Nevalainen, Paananen, Tam-
minen, Mäenpää, Martikainen, Holopainen, Andersson, Määttä,
Häkkinen, Ruotsalainen.

Erikoisin tapaamani sukunimi on ollut Leipäsäkki. Lyhin on ollut Leo Ii. Ruotsalaisella puolella Åå ja Öö. Vaimon nimeen on joskus osunut oman nimen lisäksi vielä miehen nimi: Suosalo - Uusi-Ranta - Kaukonen.

Väittäisin, että sukututkija onnistuakseen työssään tarvitsee laajat tiedot. Hänen on hyvä tuntea pitäjien historia, maakunnalliset vaikuttajat, heimojen väliset siirtymät ja vael-
lukset jne. Mitä monipuolisemmat tiedot hänellä on sitä hel-
pompaa hänen on sukujen syntymäsokkeloissa edetä. Sosiolo-
gia, historia sinänsä ja kansalliset mullistukset on hyvä
tuntee. Nimi ja nimien taustat on merkittävä osa sukututki-
jan kentästä. Sen vuoksi pitäisin Kalevalaseuran julkaise-
maa - Vuosikirja 52 - nimien määräluettelo kiinnostavana ja
arvokkaana lisänä sukututkijan arsenaalissa.